

**BIJZONDERE
ONTMOETINGEN**

Stichting Koninklijke Rotterdamse Diergaarde

DIERGAARDE BLIJDORP
JAARVERSLAG 2015

INHOUDSOPGAVE

Stichting Koninklijke Rotterdamse Diergaarde	3
Raad van Toezicht en directie / bestuur	4

JAARVERSLAG

Voorwoord van de Raad van Toezicht	6
Directieverslag	7
Diercollectie	8
Botanisch Blijdorp	12
Educatie	14
Natuurbehoud, wetenschap en onderzoek	15
Duurzaamheid	16
Bezoekers	18
Projecten en publieksevenementen	20
Marketing en Communicatie	21
Horeca en Retail	24
Medewerkers	25
Financiën	26
Sponsoring en Giften	27
Vooruitblik	29

JAARREKENING

Balans na resultaatbestemming	32
Staat van Baten en lasten	34
Kasstroomoverzicht	35
Toelichting op de jaarrekening	36
Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	36
Overige gegevens	54

STICHTING KONINKLIJKE ROTTERDAMSE DIERGAARDE

De Stichting Koninklijke Rotterdamse Diergaarde, in de volksmond bekend als Diergaarde Blijdorp, is een ANBI-Stichting zonder winstoogmerk. De Stichting draagt het predicaat Koninklijk; in 2015 verstreek de geldigheidstermijn en er zijn veel inspanningen geleverd om dat predicaat te bestendigen.

De statutaire doelstelling van de Stichting Koninklijke Rotterdamse Diergaarde is het steunen en uitdragen van natuurbehoud in de breedste zin van het woord, door middel van het exploiteren van een dierentuin en botanische tuin (Diergaarde Blijdorp): in het bijzonder het beheren en tonen van en fokken/kweken met haar zoölogische en botanische collectie. Dit doel komt voorts tot uitdrukking in het educatieve beleid, de onderzoeksactiviteiten en in de steun van de Stichting aan natuurbeschermingsprojecten, maar vooral door in een voorbeeldfunctie de natuurbehoudsgedachte uit te dragen, op zodanige wijze dat Diergaarde Blijdorp voor de bezoekers ook een aangename vrijetijdsbesteding biedt. De presentatie van de collectie wordt daarom mede vormgegeven op basis van recreatieve aantrekkelijkheid waarbij het welzijn van planten en dieren voorop staat.

De bedrijfsvoering van de Diergaarde kenmerkt zich door het werken met veel meer gemengde financiering; risicobeheer, toezicht en verantwoording zijn daardoor zwaarder gaan tellen. Dit vertoont grote overeenkomsten met de cultuursector, vandaar dat gekozen is om te werken met de Governance Code Cultuur. Dit is een instrument voor goed bestuur en toezicht in de cultuursector.

De directie en het bestuur van de Stichting Koninklijke Rotterdamse Diergaarde werd in dit verslagjaar gevormd door de heer ir. M.S.P. Damen.

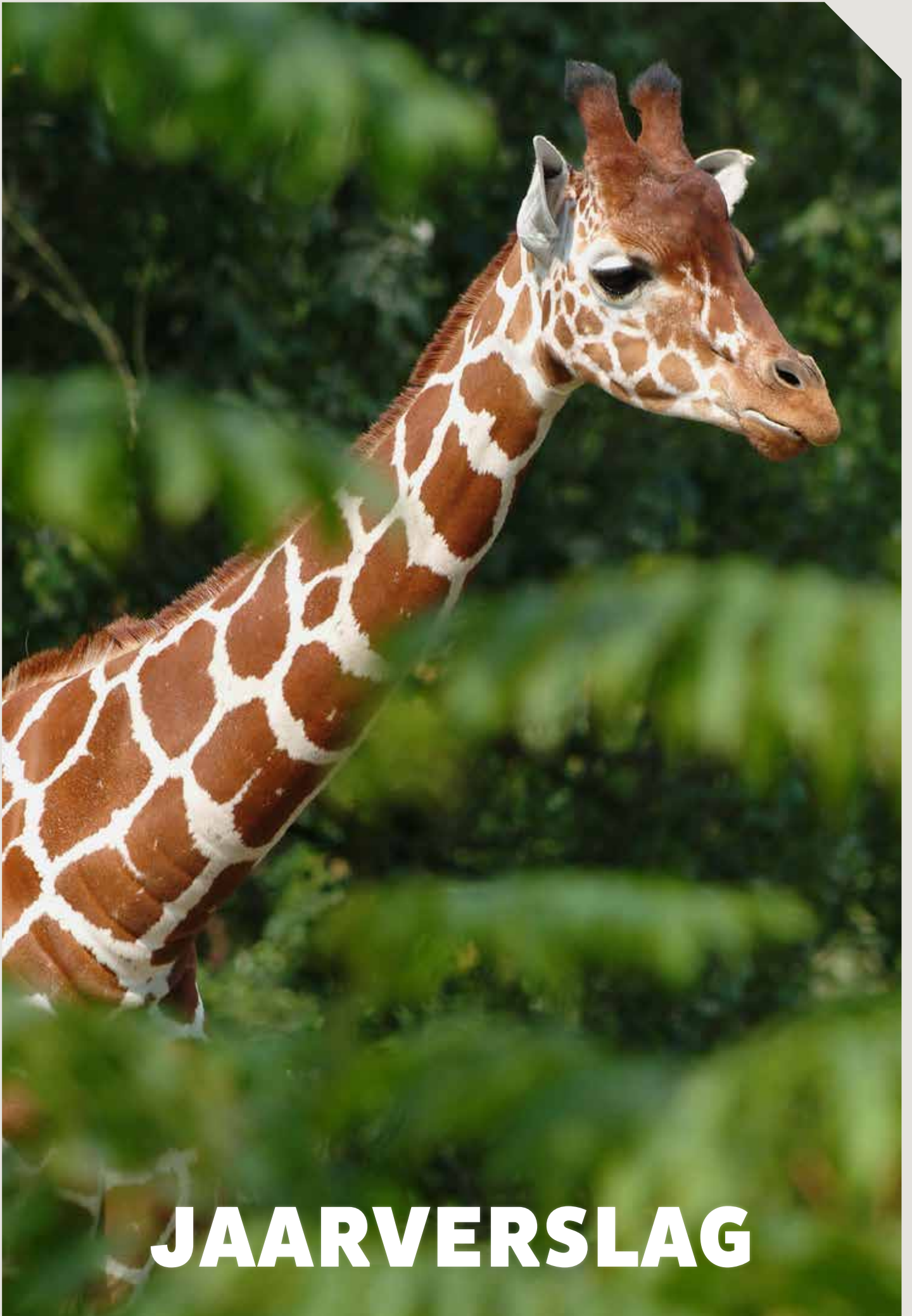
RAAD VAN TOEZICHT EN DIRECTIE / BESTUUR

De Raad van Toezicht van de Stichting Koninklijke Rotterdamse Diergaarde bestond gedurende de 2015 uit de volgende personen:

	FUNCTIE	BENOEMD	AFLOPEN 1E TERMIJN
Dhr. drs. D.P.M. Verbeek	Voorzitter	1-1-2008	31-12-2011
Dhr. drs. W.H.J.M. van der Loo	Vice-voorzitter	1-1-2014	31-12-2017
Mw. drs. B.J.G. van Spaendonk	Lid	1-1-2014	31-12-2017
Dhr. drs. D.C. van Veen	Lid	1-1-2014	31-12-2017
Dhr. drs. C.J. Kalden	Lid	1-1-2008	31-12-2011
Dhr. C.R. Ouwkerk	Lid	1-1-2010	31-12-2013
Dhr. drs. J.P. de Jong	Lid	1-4-2010	31-12-2013

Binnen de Raad van Toezicht zijn twee commissies actief, te weten de financiële commissie en de benoemings- en remuneratiecommissie. De financiële commissie werd gedurende 2015 gevormd door dhr. W.H.J.M. van der Loo (commissievoorzitter) en dhr. D.P.M. Verbeek. De benoemings- en remuneratiecommissie bestaat uit dhr. J.P. de Jong (commissievoorzitter), dhr. D.P.M. Verbeek en dhr. C.J. Kalden.

Volgens de statuten van de Stichting Koninklijke Rotterdamse Diergaarde (art. 9 lid 2c) hebben de gemeente en de ondernemingsraad beide het recht één lid voor de Raad van Toezicht voor te dragen. De gemeente heeft in 2013 afgezien van haar recht om een lid van de Raad van Toezicht te benoemen. Dhr. J.P. de Jong is op voordracht van de ondernemingsraad benoemd.

JAARVERSLAG

VOORWOORD VAN DE RAAD VAN TOEZICHT

De Raad van Toezicht kijkt tevreden terug op 2015 en onderschrijft de positieve weergave in het hierna volgende directieverslag.

Diergaarde Blijdorp heeft in 2015 één van de meest succesvolle jaren in haar geschiedenis beleefd. Op vele terreinen: qua bezoekersaantallen, financieel en dierkundig. Er zijn veel successen te memoreren in een jaar waarin tevens een reorganisatie is afgerond en de gemeente-subsidie sinds 2010 – conform plan – is afgebouwd tot een bijdrage van €800.000 (€4.800.000 in 2010).

Diergaarde Blijdorp heeft in 2015 laten zien voor het grootste deel haar eigen broek op te kunnen houden. Diergaarde Blijdorp heeft inmiddels een gezond bedrijfsmatig fundament gelegd om op voort te bouwen en noodzakelijke investeringen (ook in 2015 significant) te continueren. Met een heldere visie, uit trots op de prachtige dierentuin die Blijdorp vandaag is en uit ambitie om haar te positioneren in de wereld van morgen.

De successen van Blijdorp zijn toe te schrijven aan directie, medewerkers en vrijwilligers. Zij slaan hun handen op een Rotterdamse manier ineen. Onder 'het toezien oog' van de Raad van Toezicht, die haar taken – volgens geldende uitgangspunten rond bestuur en toezicht – op afstand en tegelijkertijd vanuit een grote betrokkenheid vervult. Zo ook in 2015. Ik wil op deze plek graag mijn bijzondere dank uitspreken aan mijn voorganger Dick Verbeek, die vanwege het verlopen van zijn statutaire termijn per ultimo 2015 afscheid heeft genomen als voorzitter van de Raad van Toezicht. Onder zijn bezielende leiding heeft de Raad van Toezicht zich uitstekend kunnen wijden aan haar taken van toezicht, controle en advies.

Behalve de voorzitterswissel heeft de samenstelling van de Raad van Toezicht eind 2015 nog een aantal mutaties ondergaan. De statutaire termijn van Chris Kalden liep af. Tom de Witte en Willem Ferwerda traden toe. Jaap de Jong is op verzoek van directeur-bestuurder Marc Damen het managementteam van Diergaarde Blijdorp (op tijdelijke basis) gaan versterken en kan geen zitting hebben in de Raad van Toezicht. Daarom zal Chris Kalden, bij wijze van overgangsmaatregel, nog enige tijd aanblijven. Met zijn verlengde zittingsduur en het toetreden van de nieuwe leden is een uiteenlopende achtergrond in de samenstelling van de Raad van Toezicht geborgd.

De Raad van Toezicht kwam in het verslagjaar formeel zes keer bijeen. Ook vonden nog enkele informele overleggen plaats. De belangrijkste onderwerpen waren het vaststellen van de jaarrekening en de begroting, een studie naar de meerjaren-liquiditeitsprognose, het medewerkers tevredenheidsonderzoek en de onderhanden bouwprojecten. De Raad van Toezicht heeft in 2015 een zelfevaluatie gedaan en aandacht besteed aan de hierboven genoemde mutaties in haar samenstelling. De financiële commissie vergaderde vijfmaal, de beoordelings- en remuneratiecommissie éénmaal. Daarnaast voerde de Raad van Toezicht tweemaal overleg met de Ondernemingsraad en heeft zij het jaarlijkse functioneringsgesprek met de directeur gevoerd.

De Raad van Toezicht spreekt haar dankbaarheid uit richting directie en medewerkers, vrijwilligers, Vrienden van Blijdorp, sponsoren en andere zakelijke relaties voor hun inzet en bijdrage aan een succesvol 2015.

HEIN VAN DER LOO
VOORZITTER RAAD VAN TOEZICHT

DIRECTIEVERSLAG

Was 2014 een jaar waarin vooral gezaaid werd, en daardoor voor de buitenwereld een beetje als 'tussenjaar' beschouwd kon worden, konden we in 2015 volop oogsten van de inspanningen uit dit en voorgaande jaren. De successen volgden elkaar in hoog tempo op en de Diergaarde kon het jaar afsluiten als best bezochte dierentuin van Nederland!

In februari kwam de ijsberentweeling, die eind 2014 geboren was, met hun moeder uit het kraamhol. Het was zeventien jaar geleden dat er voor het laatst een ijsberentweeling de Rotterdamse buitenlucht kon opsnuiven. Het bleken een mannetje en een vrouwtje te zijn en een namenwedstrijd in het Algemeen Dagblad leverde niet minder dan 9.000 inzendingen op. Het resulteerde in de namen Sizzel en Todz. Mooi voor Pasen werd het Congo-biotop geopend. Daarmee keerden de okapi's terug naar Rotterdam, na een afwezigheid van twee jaar. Een door ons naar Zooparc de Beauval in Saint Aignan (FR) gestuurd vrouwtje, kwam terug naar Blijddorp, samen met haar in Rotterdam verwekte dochter. Het verblijf is toonaangevend in de dierentuinwereld en wordt nu al nagebouwd in andere dierentuinen. Het binnenverblijf is een grote kas, waar twee ruime binnenverblijven plus acht boxen aangelegd zijn, te midden van planten uit centraal Afrika. Van de botanische tuin in Meise (België) kon een aantal ernstig bedreigde planten uit Kongo verkregen worden. Het buitenverblijf bestaat uit twee royaal beplante verblijven, waardoor een 'oerwoudgevoel' ontstaat. Doordat dit in een volière is aangelegd en ook de kas goed afgesloten is, levende okapi's samen met een grote variëteit aan centraal Afrikaanse vogels, die voor veel leven in de brouwerij zorgen.

Zo soepel als de geheel in eigen beheer uitgevoerde bouw van het Congobiotop verliep, zo moeizaam verliep de restauratie van het oude giraffengebouw en theeschenkerij tot leeuwenverblijf en restaurant 'De Poort van Azië'. Uiteindelijk kon dit grote project met zeven maanden vertraging nog vlak voor de zomervakantie door burgemeester Aboutaleb samen met Paul de Leeuw geopend worden. Het resultaat mag er zijn. De leeuwen hebben een riant buitenverblijf met prachtige grassen en struiken, waardoor een savannesfeer ontstaat. De educatie is ook eigentijds: in een echte legertruck maken bezoekers een virtuele tour door de Afrikaanse savanne, jonge bezoekers kunnen hun stemvolume vergelijken met dat van een leeuw en even verderop staan vrijwilligers in een onderzoekskamp om bezoekers mee te nemen in de biologie van de koning der dieren en hun bedreigingen. Uit Singapore kwam een nieuwe leeuwenman. Dat bleek een 'kat in de zak' te zijn, want het dier mankeerde van alles bij aankomst en daarna. Met veel kunst- en vliegwerk hebben de verzorgers samen met de dierenarts het dier er weer bovenop gekregen. Aan het eind van het jaar werden de eerste paringen waargenomen.

Aan de overzijde van het nieuwe leeuwenverblijf werd gelijktijdig het restaurant 'De Poort van Azië' geopend. Prachtig gethematiseerd in oosterse stijl, is ook de menukaart aangepast met gerechten uit het Midden-Oosten, zoals Turkse pizza, Döner Kebab, Turkse salades en yoghurt, amandelbroodjes en andere minder gangbare lekkernijen. Aan het eind van het jaar ontstond nog ophef over het in het restaurant geserveerde vlees. Dat draagt het halal-keurmerk, maar is wel degelijk afkomstig van dieren die eerst verdoofd zijn. De discussie verplaatste zich snel naar buiten Blijddorp.

Vlak voor de zomervakantie werd de reorganisatie en het daarmee samenhangende 'toekomstplan voor een levensvatbare Diergaarde' afgesloten in een bijeenkomst met het MT en de Ondernemingsraad. Daarbij werd ook het medewerkerstevredenheidsonderzoek afgesloten. Dit alles werd samengevat in een aantal aandachtspunten voor de komende tijd.

In de zomer werd een bezoeker in de volière 'De Afrikaanse gierenrots' aangevallen door een broedende Egyptische aagier. Hij kwam er gelukkig met slechts een kras op zijn achterhoofd vanaf, maar de gier ging onmiddellijk bij de media de boeken in als 'de Bokitogier'.

Midden in het hoogseizoen werd er in het buitenverblijf een olifantje geboren. Het bleek een bulletje te zijn en een namenwedstrijd in de gratis krant "Metro" leverde bijna net zoveel inzendingen op als eerder de namenwedstrijd voor de ijsbeertjes.

Naast grote projecten werden er ook kleinere projecten gerealiseerd; er werden twee andere Rijksmonumenten gerestaureerd: de oude penseelzwijnenstal werd gerestaureerd en omgebouwd tot mhorrgazellenstal en ook de fontein Liesje werd weer in ere hersteld.

Ook op andere gebieden zijn grote prestaties geleverd. Zo bereikte de horeca-omzet een recordhoogte en zit de omzet uit de winkel en de zakelijke markt weer in de lift. Er werden succesvolle zomeravonden georganiseerd en er werd erg veel aandacht besteed aan onderhoud, zowel aan gebouwen, installaties als aan de tuin. Mede daardoor daalde de hoeveelheid achterstallig onderhoud en steeg de bezoekerswaardering verder.

En toen we in december onverwacht goed weer hadden, wisten de bezoekers de Diergaarde massaal te vinden. De maand december was qua bezoekersaantallen vergelijkbaar met juni en september.

In 2016 gaan we weer het nodige zaaien voor de toekomst, maar mede gezien het solide fundament dat er ligt, zetten we in op een positief resultaat van 2016.

IR. M.S.P. DAMEN
DIRECTEUR - BESTUURDER

DIERCOLLECTIE

In het Oceanium werd weer een stierkophaaitje geboren, tot ieder vreugde een vrouwtje. Dit is een zeldzame soort, waar een Europees stamboek voor bestaat. Slechts weinig aquaria kweken met deze soort en in 2015 was volgens het stamboek de Diergaarde de enige plaats in Europa waar een geboorte plaatsvond. De kweek met koeneusroggen kwam met de geboorte van twee dieren weer op gang; deze was stilgevallen door groot onderhoud aan het verblijf. Ook werden twee kleinoogroggen en vier gewone pijlstaartroggen geboren; beide soorten leven ook voor onze kust. Uit een Deens aquarium kwamen twee jonge mannelijke Amerikaanse pijlstaartroggen om met de drie reeds aanwezige volwassen vrouwtjes voor nageslacht te zorgen. De Diergaarde heeft op het gebied van kweek met roggen een reputatie hoog te houden.

De eenzame Europese steur kreeg gezelschap van twee soortgenoten. Diergaarde Blijdorp is de enige dierentuin in Europa waar deze inheemse soort te zien is, en draagt actief bij aan de herintroductie in de Nederlandse rivieren. Er werden vier juweelkardinaalbaarsjes geboren; dit is een van de zoutwatervissen waar in aquaria inmiddels een goedlopend kweekprogramma voor bestaat. Dat geldt ook voor de driebandanemoonvissen, een erg populaire soort, zowel in dierentuinen en publieksaquaria, als ook bij particulieren. Dat laatste komt vooral doordat deze vis als 'Nemo' in de gelijknamige Disneyfilm bekend werd. Het is daardoor een prima ambassadeur en gelukkig ook een waarvan de fok in aquaria voorspoedig verloopt, waardoor de vraag naar wildvang dieren daalt. In 2015 werden er in de Diergaarde dertien driebandanemoonvissen geboren. De Afrikaanse longvissen, die al een paar jaar in de Rivierahal achter de schermen woonden, verhuisden naar een Frans dierenpark. Daarmee is deze soort uit de collectie van de Diergaarde verdwenen.

De collectie schildpadden is de afgelopen jaren geleidelijk teruggebracht en ook de kweek is gereduceerd om de gekweekte dieren nog goed te kunnen plaatsen. Een erg welkome aanwinst vormde de geboorte van een Mc Cords doosschildpad. Deze soort, die slechts in een heel klein gebied van China voorkomt, werd pas in 1988 ontdekt. Dit jong is het eerste dat uit twee ook al in een dierentuin geboren dieren geboren wordt. Verder

werden twee Madagaskar spinschildpadden geboren en twee pannenkoekschildpadden. Een aangespoelde onechte karetschildpad werd toevertrouwd aan de diervverzorgers van het Oceanium. Met kunst- en vliegwerk wisten zij het dier te redden en naar een Portugese dierentuin over te brengen. Het dier is in zee uitgezet.

Voor het eerst sinds jaren werden er weer krokodilstaarthagedissen geboren, vier in totaal. Ook deze soort leeft in een erg klein verspreidingsgebied in China en dat leefgebied wordt snel kleiner. Geheel tegen de planning in ontdekten de verzorgers opeens 13 nijlkrokodillen in het verblijf. In 2008 is bij de opening van de Krokodillenrivier bewust gekozen om niet te kweken met deze soort, om in Blijdorp en in andere dierentuinen ruimte te creëren om meer bedreigde soorten te gaan houden. Er werden af en toe wel eieren gevonden en weggehaald, maar in het natuurlijk aangelegde verblijf hebben de dieren toch een aantal eieren in de grond weten te verstoppen, met 13 jongen als resultaat.

Nadat in 2014 de vrouwelijke spitssnuitkrokodil 'Matata' gestorven was, stierf in het eerste kwartaal van 2015 het mannetje. Zijn exacte leeftijd is niet bekend, maar hij was de langstlevende spitssnuitkrokodil ooit in een dierentuin. Hun plaats is inmiddels ingenomen door een nieuw koppel spitssnuitkrokodillen.

De kolonie koningspinguïns is inmiddels uitgegroeid tot de grootste op het Europese vasteland. In 2015 werden twee (mannelijke) jongen grootgebracht. Helaas stierf er een vrouwtje; aan het eind van het jaar bestond de groep uit 26 dieren. De groep ezelspinguïns groeit nog wat harder; er werden er vier grootgebracht en een volwassen man stierf; aan het eind van het jaar bestond die groep uit twintig vogels.

Nadat de maraboes vorig jaar voor het eerst in West-Europa een jong buiten hadden uitgebroed en grootgebracht, herhaalden ze dat dit jaar; in twee nesten kropen liefst vijf jongen uit het ei en vier daarvan werden probleemloos grootgebracht; een unicum in de dierentuinwereld! In dezelfde volière brachten de koppels aasgieren, Rueppels gieren en hamerkoppen elk één jong groot.

Ook de kolonie kroeskoppelikanen blijft succesvol. Het is nauwelijks nog voor te stellen dat in 2009 pas de tweede in de geschiedenis van de Diergaarde geboren werd; sindsdien zijn er al tientallen geboren, waarvan zes in 2015. De kolonie telde aan het eind van het jaar 28 dieren.

Minder succesvol verloopt de kweek met papegaaiduikers. In het jaar 2000 begon de Diergaarde met twaalf jonge vogels. Er werden vrijwel jaarlijks dieren geboren, maar ook stierven er regelmatig dieren. In het begin was dit vooral door malaria, waartegen succesvol opgetreden is, maar dat mocht de langzame daling niet stoppen. In 2015 werden er in het kleine groepje twee vogels geboren en grootgebracht, maar daartegenover stond het gevoelige verlies van twee van de drie

vrouwtjes. Daardoor bestaat het groepje nog uit drie mannetjes, één vrouwtje en de twee jongen. Gelukkig zijn de zeekoeten, drieteenmeeuwen en eidereenden in hetzelfde verblijf wél succesvol.

Dat driemaal scheepsrecht is, bewijzen de karmijnrode bijeneters. Nadat ze in 2009 en 2010 in de Krokodillenrivier gehouden werden, maar daar tegen de ramen vlogen, werden ze in 2011 en 2012 in de glasloze trekvogelvolière gezet. Ze begonnen buiten te broeden en hadden ook jongen, maar toen stortte de broedheuvel tijdens een geweldige regenbui in. Nu hebben de verzorgers in het gloednieuwe Congo-biotoop binnen een broedwand gecreëerd. En met succes, want al binnen drie maanden na de opening van Congo vlogen de eerste vijf jongen uit. Ook bij de toerako's valt dit toonaangevende nieuwe verblijf in de smaak; voor het eerst in de geschiedenis van de Diergaarde kroop een grijze bananeneter uit het ei. De violette schildtoerako's en de groene toerako's brachten beide vele jongen groot.

Het doorloopverblijf voor de moeraswallaby's is erg populair bij de bezoekers, maar lijkt ook bij de dieren in de smaak te vallen. In 2015 kropen er vijf jongen uit de buidels; twee mannetjes verhuisden naar een dierentuin die een mannengroep houdt. De groep telt daarmee nog steeds veertien dieren. De zandwallaby's verlieten de Diergaarde, omdat hun verblijf plaatsmaakt voor een nieuw verblijf voor gelada's.

Het koppel steppeslurfhondjes bracht voor het eerst twee jongen in één jaar groot. In totaal zijn er nu zes van deze insecteneters in Europa: ons koppel plus hun vier jongen; twee nog in Blijdorp en twee in Zoo Antwerpen.

Midden in de zomervakantie beviel Aziatische olifant Bangka van een zoon. De geboorte vond buiten plaats in aanwezigheid van de andere vrouwtjes en het jong werd probleemloos geaccepteerd door de moeder en grootgebracht. Voor vader Timber is het de eerste zoon die Sunay werd gedoopt.

Bij de primaten werd afscheid genomen van de grote witneusmeerkatten. Aangezien deze soort ook in de natuur nog niet erg bedreigd is, kan de ruimte die ze in de Diergaarde innamen, beter gebruikt worden voor meer bedreigde soorten.

Bij de witkruinmangabeys werd weer een jong geboren; de Diergaarde heeft de grootste groep ter wereld van deze soort. Ook werd een baardaap geboren; een colobusaap kwam dood ter wereld. Een stokoud vrouwtje Françoisingoer stierf; zij was één van de stamdieren, waarop de huidige Europese populatie van 25 dieren teruggaat. Françoisingoeren kwamen ooit naar de Diergaarde als geschenk van Shanghai Zoo, waarmee Blijdorp in het kader van de zustersteden een nauwe band onderhoudt.

In de harmonieuze familiegroep gorilla's schonk Tamani het levenslicht aan een zoon. De twee oudste dochters van Bokito verhuisden naar Howletts' Zoo Park en Basel Zoo, om daar hun steentje te gaan bijdragen aan het Europese fokprogramma. De groep telt nu nog steeds tien gorilla's, waaronder de inmiddels 8-jarige Nasibu, de door Bokito geadopteerde zoon.

In het eerste kwartaal werd het nieuwe verblijf van de mhorrgazellen opgeleverd, maar het belangrijkste was het gereedkomen van het Congo-biotoop; een centraal-Afrikaanse beleving met karmijnrode bijeneters en andere tropische vogels, samen met okapi's te midden van planten uit centraal-Afrika. Uit de botanische tuin in Meise (België) kon een aantal uiterst bedreigde planten uit Congo verworven worden. De coördinator van het Europese fokprogramma voor okapi's merkte op "dat dit verblijf de nieuwe standaard in okapi-huisvesting wordt". Uit Beauval (Frankrijk), Antwerpen en Beekse Bergen kwamen in totaal vier okapi's. Naast het Congo-biotoop bevindt zich een nieuw verblijf voor stokstaartjes; daarvoor arriveerden drie dieren uit Stuttgart.

Zoals ieder jaar werden er ook weer tientallen Europese hamsters geboren in het fokcentrum achter de schermen. Er werden diverse dieren met GaiaZoo uitgewisseld; enkele tientallen dieren werden op verschillende locaties in Zuid-Limburg uitgezet. Van Stichting AAP kwamen drie in beslaggenomen rotseekhoorns om het eenzame exemplaar in de Zee van Cortez (Oceanium) gezelschap te houden. De groep grondeekhoorns, die hun verblijf delen met grote textorwevers, breidde explosief uit. Aan het eind van het jaar werden alle dieren gevangen, om te kijken hoe de oorspronkelijke populatie van zes dieren zich ontwikkeld had. Het bleken inmiddels zo'n twintig dieren te zijn, waarvan er al een paar direct naar andere dierentuinen vertrokken. De lemmingen verlieten de collectie, nadat hun verblijf in 2014 afgebroken was omdat het niet voldeed.

Uit Engeland arriveerde een mannelijke Sumatraanse tijger. Daarmee heeft de Diergaarde eindelijk weer een koppel van deze soort. Nageslacht zit er echter op korte termijn niet in; beide dieren zijn genetisch oververtegenwoordigd in de Europese populatie en de coördinator van het Europese fokprogramma heeft al aangegeven eventuele jongen van dit koppel voorlopig niet te kunnen plaatsen. Bij de gevlekte hyena's vond een mannenruil plaats; daarmee heeft de Diergaarde een moeder met dochter en een onverwante man. De oude groep wolven werd gehalveerd doordat drie dieren stierven. Ook de oude ijsbeer Eric overleed. Daardoor blijft vrouwtje Olinka met haar koppel jongen achter, hetgeen geen probleem is, aangezien ijsberen toch niet samengehouden kunnen worden

Bij de zeeleeuwen werden twee jongen geboren, waarvan eindelijk weer eens een vrouwtje. Voor twee jonge mannetjes kon gelukkig nog een plekje in een andere dierentuin gevonden worden, al was dat wel helemaal in Australië. Een welkome aanwinst vormde de geboorte van een mannelijke kleine panda. Dit is het eerste jong van een vrouwtje dat vorig jaar na jarenlange voorbereiding uit Japan geïmporteerd werd.

De jonge vrouw Indische neushoorn vertrok naar de dierentuin van Branféré in Frankrijk; lang hoofde moeder Namaste niet alleen te blijven, want uit Planckendael (België) arriveerde op fokleen een volwassen man.

De verzorgers van de zwarte neushoorns leverden een huzarenstukje door samen met de dierenarts vrouwtje Wanda te genezen van haar huidziekte, waarmee ze uit Zürich gekomen was. Ook lukte het hen om mannetje Vungu zonder verdoving te aderen, waardoor de ijzerwaarden in zijn bloed aanzienlijk daalden en zijn conditie verbeterde.

Diergaarde Blijdorp is tegenwoordig aardig gesorteerd in de herten. Bij de Balabac-kantjils, primitieve hertjes van de Filippijnen, werd een vrouwtje geboren. Door enkele gevoelige verliezen eindigde de Diergaarde met één koppel van deze dieren. Bij de Chileense poedoes kreeg het eenzame mannetje eindelijk gezelschap van een vrouwtje. Bij de bosrendieren werd voor het eerst een vrouwtje geboren, na drie mannetjes op rij. Uit Twycross (Engeland) kwam een kuifhertje; doordat het andere vrouwtje onverwacht overleed, is er nog steeds een koppel. Bij de Prins Alfredherten, tenslotte, werden in 2015 in totaal twee jongen geboren. Alle vijf hertensoorten maken deel uit van Europese fokprogramma's.

Er werden liefst drie giraffen geboren; twee oudere jongen konden nog aan andere dierentuinen afgegeven worden, maar inmiddels zijn de grenzen wel bereikt, zowel in Blijdorp als in Europa. Daarom is in 2015 ook een begin gemaakt met geboortebeperving bij deze langhalzen; bij de drie moeders werden kort na de bevalling drachtvoorkomende maatregelen genomen in de vorm van een prikpil. Dat is nog geheel niet het geval bij de verwante okapi's. Deze soort vertrok in 2013 uit de Diergaarde om plaats te maken voor een nieuw leeuwenverblijf. Sindsdien is hard gewerkt aan hun terugkeer en dat lukte in 2015.

Tenslotte verlieten de Thomson gazellen de collectie om andere diersoorten meer ruimte te bieden.

Hieronder een overzicht van de cijfermatige veranderingen in het dierbestand over 2015.

	PER 1 JANUARI 2015		PER 31 DEC 2015		VERKLARING VERSCHIL
	#SOORTEN	#DIEREN	#SOORTEN	#DIEREN	
Zoogdieren	68	459	66	465	-
Vogels	113	1.049	108	1.041	Laatste weidevogels weg en natuurlijk verloop
Reptielen	60	458	50	398	Afstoten of sterven laatste individuen soorten
Amfibieën	6	21	5	19	-
Vissen	238	3.772	225	3.707	Natuurlijk verloop
Ongewervelden	169	11.276	181	11.519	Verwerving lagere dieren voor het Oceanium
Totaal	654	17.035	635	17.149	

BOTANISCH BLIJDORP

In december 2014 zijn er meer dan 60 bomen geplant in het buitenverblijf van de okapi's. Februari 2015 stond in het teken van het beplanten van het binnenverblijf. De tropische plantcollectie breidde uit met diverse bomen (Congobekken/ West- Afrika), waaronder *Khaya anthotheca* (6,5m), *Chrysophyllum cainito* (6m), *Sterculia foetida* (4,5m), *Dombeya walichii* (2,5m), *Synsepalum dulcificum* (1,75), *Blighia sapida* (5,5 m) en een *Bauhinia tomentosa* (4m). Al gauw bloeiden de vijf *Tabernaemontana pachysifon* (2,5m) struiken die de hele ruimte vulden met een heerlijke geur. Als laatste kwam nog een kleine *Monodora myristica* die ook een paar maanden later prachtig bloeide.

Onder de bomen staat ook een aantal bijzondere bodembedekkers, zoals 3 soorten *Palisota* en de kruipende *Geophila* afzelli plus 4 soorten *Aframomum*. In het westen en noorden van Afrika worden de zaden van de *Aframomum meleguata* gebruikt als peper. De bladeren hebben een zeer kenmerkende geur, ze kunnen ook gebruikt worden om diverse gerechten te kruiden. Van de botanische tuin in Meise (België) zijn een lage *Cola chlamydantha* (uit 1939) plus 2 langere bomen van het soort *Cola lateritia* gekomen. Uit opkweek stond er in Congo al *Cola acuminata*. Uit de noot daarvan wordt de zoetstof gewonnen voor de bekende frisdrank.

Na een aantal maanden papierwerk kwamen via een kweker in Australië twee Rode lijst soorten. Wel te verstaan 5 jonge *Encephalartos ituriensis* (vernoemd naar het Congolese bosgebied waar de okapi leeft) en 5 jonge *Encephalartos laurentianus* planten.

Ook kenmerkend voor het Congolese regenwoud is de *Megaphrynium macrostachyum* met zijn grote ronde bladeren die de pygmeeën gebruiken als dakpannen. Om het donkere oerwoud effect te creëren zijn er als coulisse groen veel koffiestruiken (*Coffea arabica*), *Podocarpus* en *Draceana* soorten geplant.

Daarnaast zijn de wurgvijgen in de top voorzien van epifyten om het boomkruineffect te evenaren. Bovenop de wurgvijgen zijn mistnoppels aangesloten op het regensysteem. Meerdere keren per dag 'mist' het in donkere oerwoud.

Een ander groot project vormde het nieuwe leeuwenverblijf en de aangrenzende Poort van Azië. Het graslandschap van het leeuwen-buitenverblijf is aangelegd. Er zijn 4 typen graspollen (meer dan 10.000 pollen!) gebruikt en er wordt 'gewoon' gras gezaaid. De prachtige *Carex buchananii* blijven het hele jaar een verdorde roestbruine/gelige uitstraling houden, zoals op de Afrikaanse savanne te zien is. Daarnaast zullen de kenmerkende *Stipa* 'ponytails' wuiven in de wind. Grote prikkelsruiken ofwel de wilde citroen (*Poncirus trifoliata*) benadrukken het Afrikaanse gevoel en de overgang vanuit het Aziatische bos. Voor de leeuwen zijn er speciale wandelgangen van flugsand gecreëerd. Bij de Poort van Azië is een aantal olijfbomen geplant, samen met rood, roze tot paars bloeiende bodembedekkers als *Phlox* en *Saxifraga*. Daarnaast is er een gecultiveerd stuk gemaakt van lage onderbeplanting met opvallende solitairen als *Lagerstroemia*'s en *Edgeworthia*.

De grootste kei van de Diergaarde, in 1961 ontvangen van de Floriade, is verplaatst naar voor het terras bij de Poort van Azië. De grote brok graniet weegt rond de 9 ton. Hij lag voor de oude bokkenrots uit het zicht van het publiek. Uit eerder onderzoek na opgraving in Hoogeveen (1960) blijkt de kei uit Scandinavië door landijs te zijn aangevoerd.

Het derde grote project op botanisch gebied betrof een nieuw verblijf voor rode panda's en kuifherten tussen het verblijf van de Aziatische neushoorns en Toko Tjitzak.

Het hele overwoekerde moeras met de verwaarloosde, ongebruikte vlinder is vervangen door een prachtig eiland en schiereiland waartussen een loopvlinder met antislip planken. Op de twee eilanden staan grote kenmerkende Hongaarse eiken (*Quercus frainetto*) waar de bezoekers tussen en onder doorloopt. Wie goed kijkt ziet de levende fossielen, watercypressen (*Metasequoia glyptostroboides*) hoog uitsteken boven het groen. Uit fossielen blijkt dat deze boomsoort al voor de laatste ijstijd voorkwam. De eilanden staan vol met druifstruiken (*Mahonia napaulensis*), die inheems zijn voor China en de Himalaya; het leefgebied van de rode panda's.

Naast de Terraszaal is de entree van de Chinese tuin opgeknapt. Er is een aantal grote bamboestengels weggehaald evenals een andere slecht groeiende kleine bamboe-soort. Daarna is de grond

aangevuld en opnieuw beplant, dit keer met o.a. Helleborussen. In de Chinese sfeertuin bloeiden de tuinorchideeën prachtig, onder andere de *Cypripedium japonicum formosamum*. Ook de soorten die in 2014 verkregen zijn, schitterden. Nieuw in de Chinese sfeertuin is het *Auricula theater*. In dit kleine Aziatische huisje worden altijd bloeiende primula's getoond. Zodoende staan de planten uit de Nationale Planten Collectie op een speciale plek in het zonnetje.

Nabij het kangoeroeverblijf is achter de kunststof wallaby met inklimbuidel Nieuwzeelands gras geplant. Daardoor wordt deze fotogenieke plek steeds exotischer. De 16 Australische boomvarens zijn op een nieuwe plek gezet, naast de ingang van het wallaby verblijf. Ze geven de entree naar Australië een tropische uitstraling.

Het perk van de vicugna's en nandoes is volledig op de schop gegaan, omdat er tussen hun verblijf en Amazonica een pad voor de hoogwerker moest komen. Er is een nieuw hekwerk geplaatst, het verblijf is minder steil geworden en er is meer afwisseling in hun terrein. Met name het zandgedeelte valt bij de dieren bijzonder in de smaak.

Diergaarde Blijdorp droeg ook in 2015 zorg voor twee platengroepen uit de Nationale Plantencollecties; bromelia's en primula's.

De eerste collectie is de onderfamilie Bromelioideae die in het wild bestaat uit 78 geslachten en inmiddels over de 1000 soorten. Eind 2015 zijn er 149 soorten in de collectie aanwezig. Dat is een daling ten opzichte van de 203 eind 2014. Oorzaak is de uitval van planten op de nieuwe locatie (Amazonica).

Daarnaast draagt Blijdorp zorg voor de Nationale Primula collectie. Van de 500 soorten in het wild zijn er eind 2015 in Blijdorp 89 aanwezig. Een lichte groei ten opzichte van 2014 toen er 87 soorten waren.

Twee rubberbomen (*Hevea brasiliensis*), van de vijf geschonken door Continental Germany in 2014, bloeien in Amazonica. De leeftijd staat daarmee vast op ouder dan 5 jaar. Helaas redden twee andere rubberbomen het niet. In Amazonica zijn verder diverse bomen geplant, bijvoorbeeld de 'kauwgomballenboom' (*Manilkara zapota*) en de *Spondias venulosa*. Ook de oude *Bixa orellana* uit de Victoria Serre verhuisde naar Amazonica.

Op de roze poederkwastbomen (*Calliandra surinamensis*) zijn witte morfo (*Morpho polyphemus*) rupsen gespot. Uit literatuurstudie komt niet naar voren dat deze boom een waardplant is voor deze vlinder. Gedurende 2015 zal er daarom onderzoek gedaan worden naar de voortplanting van deze soort.

Voor het eerst in haar geschiedenis plantte de Diergaarde vier reuzenwaterlelies in één bassin, in Amazonica. Nergens in Nederland zijn er vier reuzen te zien in hetzelfde bassin. Duidelijk is dat twee daarvan kenmerken van de soort Amazonica vertonen en de twee andere van de soort Cruziana. De vier beconcurreren elkaar hevig en bladeren schuiven net als in de natuur over elkaar heen.

Op sommige plekken in de natuur worden gorilla's in het wild gespot die *Aframomum* eten (Doran et al, 2002). Van de 50 soorten *Aframomum* (een gemberachtige) blijken er 18 door gorilla's gegeten te worden. Ze eten zowel het blad als de vruchten. In een kweekkas van Diergaarde Blijdorp zijn vier soorten *Aframomum* geplant, in totaal meer dan 140 planten. De planten zijn verkregen door kweek en scheuren van planten uit bijvoorbeeld botanische tuin Meise. Inmiddels eten de gorilla's *Aframomum* als welkome aanvulling op hun dieet in de Diergaarde.

De groentetuin heeft een nieuwe indeling. Het zijn logische rechte vakken geworden, waarin steeds één soort groente/ fruit/ kruid staat, onderverdeeld in gecultiveerde rassen. Zoals Cola plantjes, suikerwortel, Ananassalie/ Meloensalie/ Citroensalie, Aardbeimunt/ Chocolademunt/ Appel & citroenmunt. Ook een ouder perenboompje, dat achter de schermen stond, is er geplant. Ook is de reuzenkomkommer die tot nu toe achter de schermen stond en vorig jaar al vruchten van langer dan één meter produceerde, in deze tuin gezet.

EDUCATIE

Veel aandacht ging in 2015 uit naar de educatie rondom het nieuwe leeuwenverblijf, zoals de safaritruck, de schreeuw van de leeuw, het inwendige van de leeuw, het fieldstation, de leeuwenkist voor de vrijwilligers en video mapping. De campagne 'ZOO lazy als een leeuw' kreeg ook een duidelijk educatief karakter.

Ook in het nieuwe Congobiotoop kreeg de educatie vorm middels het fluisterbos, verrekijkers en het stamboek in Congobeleving en informatie omtrent okapi's.

Verder werd een begin gemaakt met het opknappen en upgraden van verschillende educatieve uitingen in de tuin. Gedurende 2015 werd hier een forse inhaalslag gemaakt, hetgeen ook tot uiting komt in de waardering voor de tuin in het bezoekersonderzoek (BoB).

Op de website werden dierenpaspoorten toegevoegd, zodat mensen meer informatie over een aantal voor de Diergaarde belangrijke soorten in het wild en in Diergaarde Blijddorp kunnen vinden.

In het schooljaar 2014-2015 hebben in totaal 20.076 basisschoolleerlingen een les in Blijddorp gevolgd. 5.402 Leerlingen werden persoonlijk begeleid door een educatief medewerker; de overige 14.674 leerlingen maakten gebruik van een door Blijddorp-medewerkers ontwikkelde speurtocht. Dit aantal is inclusief 2.313 leerlingen die met de slurfroute-speurtocht de geboorte van het olifantje Nhi Linh in 2014 hebben gevolgd.

Ook leerlingen van het voortgezet onderwijs hebben Blijddorp in groten getale bezocht. In totaal passeerden 23.799 leerlingen de poort, het merendeel aanhakend op een educatieve activiteit van Blijddorp. Anderen volgden een educatief programma door hun eigen school opgezet.

In totaal is er sprake van een lichte daling van het aantal educatieve bezoeken (-/- 10%) ten opzichte van schooljaar 2013-2014. Deze daling komt vrijwel volledig voor rekening van de begeleide lessen, waaraan een prijskaartje voor de scholen hangt. Het aanbod vanuit de Diergaarde was ook lager, omdat het niet meer op alle momenten mogelijk was een beroep te doen op medewerkers van de Diergaarde en scholen daardoor ook meer moesten plannen.

NATUURBEHOUD, WETENSCHAP EN ONDERZOEK

Het steunen en uitdragen van natuurbehoud is een hoofddoelstelling van Diergaarde Blijdorp. Ook in 2015 konden weer verschillende projecten in de natuur door Diergaarde Blijdorp worden ondersteund worden. Een van de speerpunten van de Diergaarde ligt bij de kleine panda's, waarvan de Diergaarde het wereldwijde fokprogramma coördineert. Dankzij de opbrengsten van de rondleidingen, Zootcamps, Blijdorp by nights en het schminken, aangevuld met de opbrengsten van de dieradoptanten, kon het beschermingsprogramma voor kleine panda's in Nepal ruim € 30.000 ontvangen. De opbrengst van de schatkist in het Oceanium en de muntenautomaten kwam ten goede aan de bescherming van zeeschildpadden rond Bonaire. Bij de Vrije Vlucht Voorstelling wordt ook geld ingezameld en in 2015 ging dat naar een project ter bescherming van nesten van neushoornvogels op de Filipijnen. Het Okapi Conservation Project in Congo kon dankzij een gift van de Vrienden van Blijdorp met € 10.000 ondersteund worden; Blijdorp zelf steunde de Democratic Republic of Congo Conservation Foundation bij een beschermingsproject voor lokale planten.

Een andere speerpuntsoort voor de Diergaarde vormen al ruim 30 jaar de Aziatische olifanten. In 2015 werd de Asian Nature Conservation Foundation, die zich bezighoudt met het voorkomen van mens-olifantconflicten financieel ondersteund. Andere projecten in 2015 waren een project ter bescherming van haaien in de Filipijnse wateren, een programma van het WNF ter bescherming van ijsberen op Spitsbergen en ondersteuning van het Ruaha Carnivore Conservation Project, betreffende het verzamelen van gegevens voor het mens-leeuw conflict.

Uit het bezoekersonderzoek blijkt dat 85% van de dagbezoekers van mening is dat Diergaarde Blijdorp zich inzet voor natuurbehoud. 88% van de abonneementhouders vindt dat ook. Langzaam aan zal de bezoeker steeds duidelijker worden wat de Diergaarde op het gebied van natuurbehoud doet. Zo wordt deze component altijd meegenomen in onze campagnes. De verschillende projecten sluiten bewust goed aan bij onze speerpunten in de communicatie. Zoals bijvoorbeeld het Ruaha leeuwenproject in Tanzania dat gekoppeld is aan de leeuwencampagne, het Epulu Congo project dat onder de aandacht werd gebracht tijdens de Okapi-campagne en de ondersteuning van de Asian Nature Conservation Foundation die is meegenomen in de communicatie over de geboorte van het olifantje.

Het 'Rhine Sturgeon Platform' organiseerde haar symposium over de herintroductie van de Europese steur in de Rijn dit keer in Diergaarde Blijdorp. De Diergaarde is een van de partners in dit project, met name op educatief gebied. Bij deze bijeenkomst kreeg de Diergaarde uit het kweekcentrum in Berlijn nog twee exemplaren aangeboden, zodat Blijdorp nu drie van deze inheemse vissen kan laten zien.

Ook de 'Otter challenge' vond plaats in Blijdorp. De Europese otter is in 1988 uitgestorven in Nederland. Sinds 2002 zijn er

diverse keren otters uitgezet in Nederland, met als gevolg dat er nu een kwetsbare populatie van zo'n 100 - 140 otters in Nederland leeft. Veel dieren worden slachtoffer van conflicten met mensen, met name door aanrijdingen met auto's. Vandaar dat er door instanties een wedstrijd uitgeschreven is om innovatieve manieren te bedenken om dit in de toekomst te voorkomen. De vijf beste ideeën werden in Diergaarde Blijdorp door een deskundige jury beoordeeld, bestaande uit mensen van Diergaarde Blijdorp, WNF, IUCN en het Ministerie van Economische Zaken.

Diergaarde Blijdorp beheert sinds 1982 de nationale plantencollectie van de onderfamilie Bromelioideae, van de Bromeliaceae (Bromelia's). De bromelia's zijn te zien in Amazonica op het dak boven de filters. De onderfamilie Bromelioideae bestaat uit 32 geslachten met zo'n 800 soorten en is genetisch gezien nog slecht begrepen, omdat de verwantschappen binnen de monofyletische groep niet goed opgelost zijn (Evans et al., 2015).

Diergaarde Blijdorp bezit andere Aechmea en Bromelioideae soorten die niet in onderzoek geanalyseerd zijn. De fylogenetische verwantschappen daarvan zijn onbekend. In 2015 is daarom een begin gemaakt met het onderzoek naar de fylogenie van een aantal Aechmea soorten die in Diergaarde Blijdorp te vinden zijn. Dit onderzoek loopt door tot in 2016.

Er vond een onderzoek plaats naar de kweek van de Victoria waterlelie. Hieruit kwam geen significant resultaat op de vraag hoe de ontkieming van zaden beïnvloed kan worden. Zowel het inkerven van het operculum, verschillende temperaturen, het toevoegen van gibberellinezuur-oplossing als een hogere lichtintensiteit zijn meegenomen als factoren die de ontkieming positief zouden kunnen beïnvloeden. Het mysterie van sporadische ontkieming van de zaden blijft daarmee in stand.

DUURZAAMHEID

Duurzaamheid is een speerpunt voor de Diergaarde, zowel wat betreft de eigen bedrijfsfunctie, als ook wat betreft de educatieve waarde ervan voor de anderhalf miljoen bezoekers en de voorbeeldfunctie die we daarbij kunnen vervullen. Activiteiten zijn mede gericht op een gedragsverandering bij de gasten.

Diergaarde Blijdorp is in 2015 begonnen om kroonkurken in te zamelen. In totaal worden er in Blijdorp per jaar 300.000 kroonkurken weggegooid, terwijl hierin het recyclebare tin zit. Het diabetesfonds zamelt kroonkurken in, om het tin hieruit te halen en de inkomsten hieruit (€ 0,34 / kilo) komen ten goede aan het fonds. Op termijn hoopt Diergaarde Blijdorp een eigen actie starten, maar vooralsnog kijken we wat de opbrengst voor een ander goed doel op deze manier is.

Op het parkeerterrein werden liefst tien oplaadpalen voor elektrische auto's geplaatst. De Diergaarde is hiermee de attractie in Nederland waar de meeste van deze oplaadpalen staan. De gemeente Rotterdam heeft financieel bijgedragen om dit mogelijk te maken.

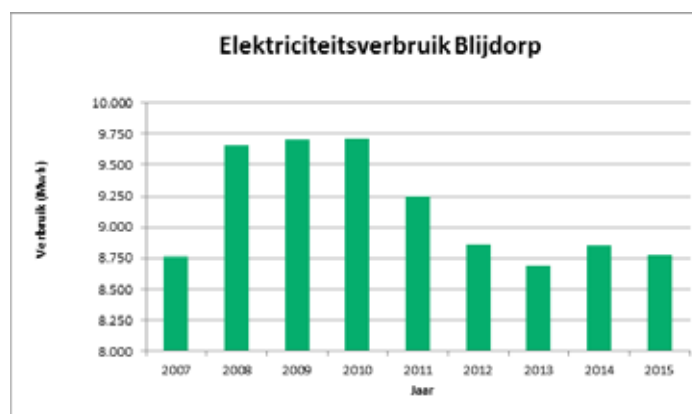
Een andere samenwerking met de gemeente is het feit dat na jarenlang lobbyen en aanpassingen de Diergaarde nu gedroogde en gezeefde houtsnippers van de gemeente Rotterdam krijgt. Deze zijn bestemd voor de houtsnipperkachel waarmee de Krokodillenrivier en het giraffenverblijf verwarmd worden. Deze kachel stamt uit 2008, maar tot voor kort bleek er geen continue stroom van houtsnippers uit Rotterdam en omgeving te kunnen komen.

In 2015 is begonnen met het verwerven van een Golden Green Key. Dit is het internationale keurmerk voor duurzame bedrijven in de recreatie- en vrijetijdsbranche en zakelijke markt. Bedrijven met een Green Key keurmerk doen er alles aan om het milieu te sparen, zonder dat hun gasten inleveren op comfort en kwaliteit. Zij gaan daarbij een stap verder dan de normale wet- en regelgeving vereist.

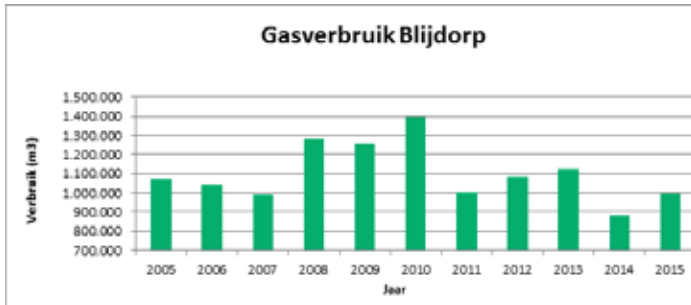

Zo zal een Green Key accommodatie altijd zuinig omgaan met energie en water. Denk hierbij aan het gebruik van zonnepanelen, spaarlampen, lichtsensoren en timers voor airconditioning en verwarming. Er wordt niet meer gewassen dan nodig is en er worden bijvoorbeeld milieuvriendelijke schoonmaakmiddelen gebruikt. Er zijn verschillende gradaties, waarbij 'goud' het hoogste haalbare is. In 2015 werd geïnventariseerd op welke gebieden de Diergaarde nog tekort schoot en in hetzelfde jaar werden nagenoeg al deze punten opgelost. Dit zal in 2016 leiden tot het verkrijgen van dit keurmerk. Geen geringe prestatie, want het aantal Rijksmonumenten in Nederland dat een Golden Green Key heeft weten te verwerven, is op de vingers van één hand te tellen.

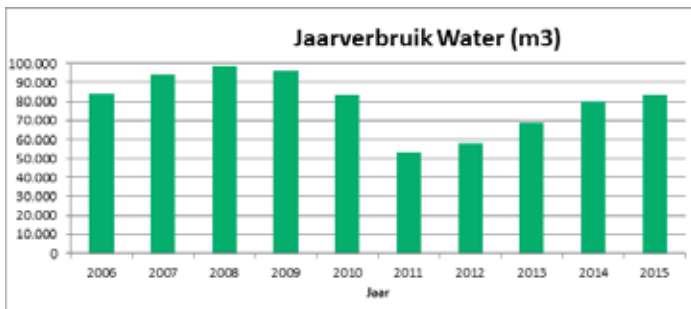
Ondanks substantieel meer bezoekers, nam het elektriciteitsverbruik iets af. Dit wordt verklaard door investeringen die in het verslagjaar en eerder gedaan zijn om het energieverbruik terug te dringen.

Het gasverbruik is helaas met ruim 10% gestegen. Een analyse van de cijfers wijst uit dat dit hoofdzakelijk komt door een relatief lange en koude periode in maart 2015.

Het verbruik aan drinkwater is in 2015 ook gestegen, voor het vierde jaar op rij. Belangrijkste verklaringen daarvoor zijn het tijdelijk uitvallen van een welwaterpomp, waardoor noodgedwongen op drinkwater moest worden overgeschakeld, plus problemen bij de zuivering van het bassin van de dwergnijlpaarden, waardoor het water vaker vervangen is.

BEZOEKERS

Het bezoekersaantal zat in 2015 weer in de lift. Dit uitte zich met name in het aantal verkochte dagkaartjes: 729.006. Daarmee was dit het derde jaar in de geschiedenis in de Diergaarde, na 2001 en 2000, vlak na de opening van het Oceanium. Het aantal verkochte kaartjes lag bijna 10% hoger dan in 2014, terwijl ook nog eens de gemiddelde opbrengst per verkocht kaartje steeg.

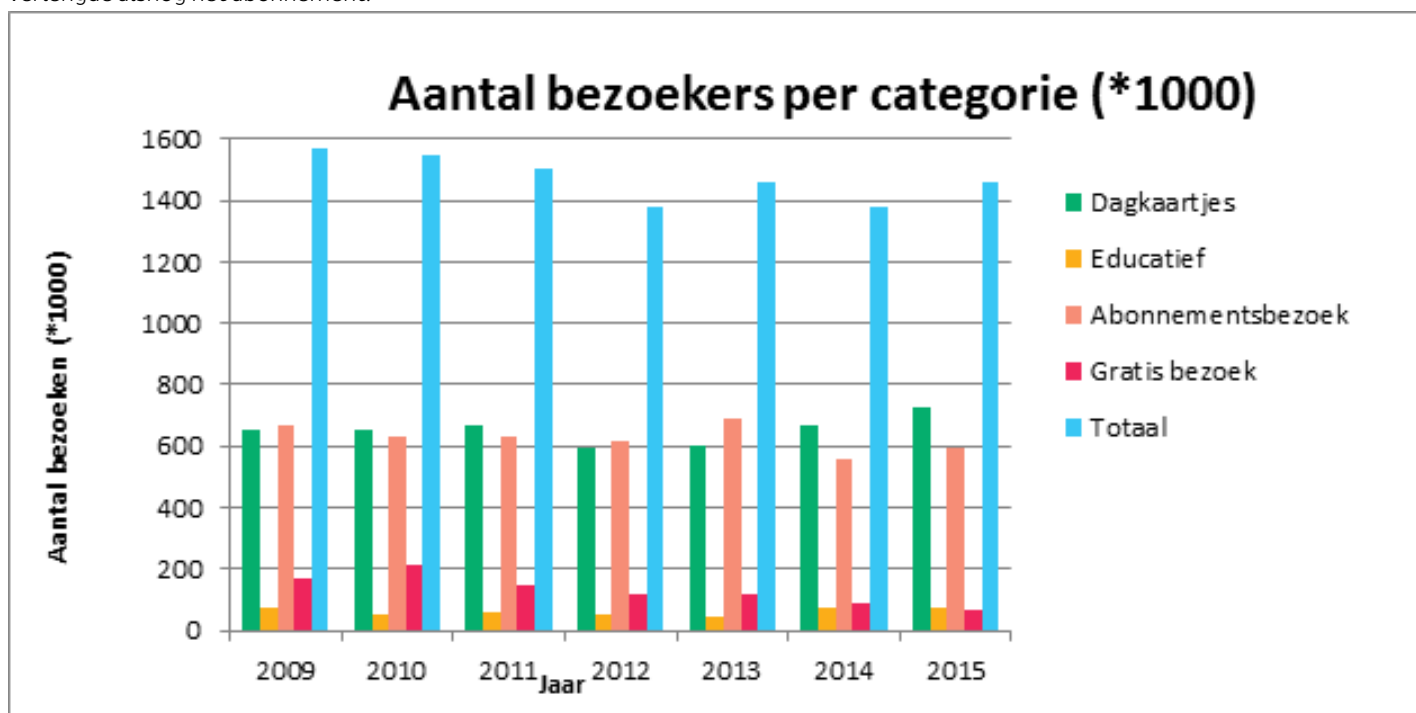
Na een lange periode van teruggang in abonnementsaantallen stijgen de aantallen sinds mei 2015 (102.000 jaarkaarthouders) weer. We hebben 2015 positief kunnen afsluiten. Op 31 december waren er 113.046 abonneemthouders tegen 111.428 in januari. In 2015 zijn er de nodige wijzigingen geweest in het product abonnement. Allereerst is overgestapt naar een nieuwe product-mix om op die manier voor alle bezoekers een passend abonnement aan te bieden. Daarnaast is gestart met een nieuwe betaalwijze: de mogelijkheid tot het betalen per maand. Dit abonnement (dat ook gewoon een jaar geldig is) wordt in maandelijkse termijnen afgeschreven om zo ook toegankelijk te blijven voor mensen die het jaarbedrag niet in één keer kunnen missen. Aan het eind van het jaar stond zo'n 4% van alle abonneemthouders op maandbetaling. Dit zijn vooral nieuwe abonnementen.

Ook zijn er in 2015 weer verschillende behoudsactiviteiten geweest voor bestaande abonneemthouders, zoals het uitgebreide voordeelprogramma binnen en buiten Blijddorp, tijdschrift De Giraffe en de ZOOMeravonden. Tijdens de zomervakantie is er een grote 'Get Back actie' opgezet om abonneemthouders die geen nieuwe incassomachtiging hebben afgegeven rondom de SEPA regelgeving terug te winnen. Dit heeft 637 abonneemthouders teruggewonnen. Ook is heel 2015 een callcenter ingezet om abonneemthouders die nog niet hebben verlengd, dit alsnog te laten doen met 1 maand toegang cadeau. Maar liefst 25% van de nagebelde abonneemthouders verlengde alsnog het abonnement.

De verklaring van de in totaliteit hogere aantallen zit ook in de hoeveelheid nieuwe attracties die geopend kon worden, zoals Congo en het nieuwe leeuwenverblijf, in combinatie met een hogere bezoekerswaardering door beter onderhoud, wat weer tot mond-op-mond reclame leidt. Daarnaast gebeurden er op dierengebied dingen, waarmee de Diergaarde in de media kwam en die gezorgd hebben dat de Diergaarde top of mind bleef. Daartoe worden onder andere gerekend het uit het kraamhol komen van de ijsberentweeling, de jonge gorilla, giraffen en olifant, maar ook de aanval van een gier op een bezoeker, de dood van de laatste spitsnuitkrokodil en de ontsnappende kleine panda.

Het totaal aantal bezoekers voor 2015 komt uit op 1.458.703 tegenover 1.380.360 in 2014. Dit is overigens nog exclusief de bezoekers aan evenementen, waaronder de Eneco Zoomeravonden en andere dagen. Het gaat in totaal nog eens om ongeveer 75.000 bezoekers. Hiermee is Diergaarde Blijddorp de best bezochte Nederlandse dierentuin en de vierde betaalde dagattractie van Nederland, na De Efteling, het Rijksmuseum en het Van Goghmuseum.

Ook het goede weer heeft de Diergaarde geholpen; dat was met name te merken in de maand december, toen het extreem zacht weer was. Het bezoekersaantal die maand lag zelfs hoger dan in de maanden juni en september, terwijl dat ook geen slechte maanden waren.

De dagbezoekacties hebben een belangrijk aandeel in het aantal dagbezoekers. Ruim 47% bezoekt Blijddorp via een actie. Er valt onderscheid te maken tussen structurele acties, acties die jaarrond lopen, en kortlopende acties. Dit is de vorm van yield-pricing die Blijddorp toepast.

Structureel wordt er samengewerkt met elf instanties die met name specifieke doelgroepen aanspreken zoals minima, toeristen, studenten en kinderen. Actiematig zoekt Blijddorp de samenwerking met A-merken zoals IKEA, Hema, NS, WNF en Jumbo en doelgroepmedia zoals Kek-mama. De hoofddoelstelling van deze acties is in de dalmaanden (september t/m maart) extra bezoeken te genereren. Vanzelfsprekend dient de samenwerkingspartner in beide gevallen een A-merk te zijn en een partij waar Blijddorp zich graag mee associeert op het gebied van natuurbehoud en duurzaamheid. Naast de betaalde media (crossmediale campagnes) die vooral rond het hoogseizoen worden ingezet, zorgen deze acties er ook voor dat Diergaarde Blijddorp gedurende het jaar in diverse media in beeld is.

In 2015 is na enkele jaren van afwezigheid weer gestart met een actie met de Rotterdamdampas. Rotterdamdampashouders kunnen met 50% een abonnement op Diergaarde Blijddorp aanschaffen. De Diergaarde ontvangt per verkocht abonnement nog een vergoeding van de Rotterdamdampas waardoor de daadwerkelijke korting uitkomt op +/- 35%. Aan het eind van het jaar waren er 4.800 abonnementen via deze actie verkocht. 23% hiervan was al abonnementshouder. Daarnaast waren er nog kleinere acties met onder andere KEK Mama, IKEA en zijn de abonnementen (zonder actie) gepromoot via Facebook Ads onder een geselecteerde doelgroep.

TOP 3 JAARROND:

1. Introducee-aanbieding abonneemthouders:	45.226
2. Voordelenagenda Postcodeloterij:	37.646
3. Rotterdamdampas:	37.213.

TOP 3 KORTLOPENDE ACTIES:

1. Postcodeloterij prijs	61.505
2. JUMBO:	60.880
3. HEMA:	34.026

Op Valentijnsdag bezochten 7.000 mensen op uitnodiging van de 25-jarige Rotterdamdampas de Diergaarde; er werden allerlei speciale activiteiten georganiseerd.

Ook in 2015 werd er weer een uitgebreid Bezoekersonderzoek Blijddorp (BoB) uitgevoerd door Metrixlab. In totaal deden hieraan ruim 8.700 bezoekers mee, waarvan 25% dagbezoekers. De uitkomsten zijn daarmee significant. De NPS score voor dagbezoekers steeg van 30 in 2014 naar 34 in 2015, het rapportcijfers van 7,9 naar 8,2. Abonneemthouders zijn doorgaans nog wat positiever. Hun NPS score steeg van 43 naar 47, het rapportcijfer van 8,2 naar 8,3. De uitgebreidheid van de diercollectie, het hoge diervelzijn en de zichtbaarheid van de dieren worden als positieve punten van de Diergaarde genoemd. De hoeveelheid bouwplaatsen en de bewegwijzering zijn voor verbetering vatbaar.

In 2015 vond nog meer bezoekersonderzoek plaats. Zo deed een stagiaire onderzoek naar welke positioneringsstrategie die Diergaarde Blijddorp moet toepassen om het bezoekersaantal op dit niveau te houden. Haar aanbevelingen werden meegenomen in het jaarplan voor 2016.

PROJECTEN EN PUBLIEKSEVENEMENTEN

Eind maart opende het Congo-biotop, een geschenk van de Vrienden van Blijdorp, en eind juni werden het leeuwenverblijf en het nieuwe restaurant 'De Poort van Azië', geopend door Paul de Leeuw. Dit waren de twee grote eyecatchers voor het publiek, maar er gebeurde meer. De mhorrgazellen kregen een nieuw verblijf en de toiletten in de Rivierahal werden na 75 jaar gesloten en vervangen door nieuwe voorzieningen in de voormalige krokodillenhal. Ook de Sterrenzaal werd geheel gerestyled. Het vicuña-perk werd gesloopt en compleet herbouwd.

Voor Playmobil was de opening van ons nieuwe Congo-biotop en de terugkeer van de okapi's reden om een okapi uit te brengen in hun serie ZOO. In de meivakantie vond in Blijdorp de Playmobil 4-daagse plaats en konden kinderen (en volwassenen) reusachtige dieren in Playmobil bewonderen en zelf ook met Playmobil spelen.

In juni vond de twintigste Dreamnight at the Zoo plaats; een besloten avond voor gehandicapte en ernstig zieke kinderen en hun familie. Dit was weer een groot succes.

Voor 8000 klanten van IKEA was er op 20 juni een succesvolle IKEA Midsummeravond plaats.

De Vrienden van Blijdorp realiseerden in Miniworld Rotterdam 'Blijdorp in miniatuur'. Dit kreeg aardig wat aandacht in de media. De medewerkers van Miniworld kregen met partners een leuke avond in de Diergaarde aangeboden.

In het najaar is in de campagne 'Natuur dichtbij' ingezoomd op de dieren dichtbij huis. Over deze dieren zijn vele mooie verhalen verteld die het merk Blijdorp ondersteunen in haar profilering op gebied van natuurbehoud en educatie. Het hele tijdschrift 'De Giraffe' stond in het teken van Natuur dichtbij. In deze campagne is samengewerkt met verschillende natuurbehoudsorganisaties in Nederland, is de Blijdorp College Tour gehouden, een fotowedstrijd en konden bezoekers op pad met de 'Ontdektocht Natuur dichtbij, wat doe jij?'.
 Door de introductie van het Blijdorp College is de Diergaarde goed op de kaart gezet als educatieve instelling. De colleges werden steeds bekender onder het publiek en de abonneementhouders, mede door aansprekende en bekende sprekers. Dat zorgde uiteindelijk telkens voor een vol Euditorium bij onderwerpen als de wolf en ijsberen.

MARKETING EN COMMUNICATIE

De rode draadcampagne van dit jaar was de ijsbeertweeling die in februari 2015 hun eerste stapjes hebben buitengezet en het hele jaar de absolute publiekstrekkingen waren. De ijsbeertjes hebben in februari en maart gezorgd voor heel veel vrije publiciteit. In maart en april hebben we de betaalde campagne gestart en speelden de ijsbeertjes de hoofdrol in een commercial die te zien was in alle bioscopen en op NPO 1, 2 en 3. Vervolgens moest de ijsbeertweeling een naam krijgen en is met het AD Landelijk een naamverzinwedstrijd uitgeschreven. Dat heeft in een korte periode geresulteerd in meer dan 8.300 inzendingen. Winnaars werden uiteindelijk Sizzel en Todz. De webcam met beelden van de jonge ijsberen werd overigens tot in Japan bekeken.

In het vroege voorjaar liep de regionale campagne 'Okapi's terug in Blijdorp'. Deze campagne richtte zich op de Blijdorp-abonnementhouders en voerden we regionaal. Dit heeft tot mooie samenwerking geleid met Rotterdamse partners zoals de Markthal en de RET; er reed drie maanden een 'okapi-tram' door de stad.

In de zomer hebben burgemeester Aboutaleb en Paul de Leeuw het nieuwe leeuwenreservaat en het nieuwe restaurant 'De Poort van Azië' geopend. Met een 'Zoo lazy als een leeuw'-campagne is aangehaakt met onder andere de fotowedstrijd, een lazy leeuwenwaaier om cool te blijven en een gratis Leeuwendag op World Lion Day (10/8/2015) om in het hoogseizoen top of mind te blijven; de gratis grote reclamewand in het metrostation van Rotterdam Centraal stond er overigens rond de jaarwisseling nog steeds.

Op 20 augustus is olifantje Sunay geboren en de campagne 'Slurfje' werd hiermee gestart. Hier is onder andere voor een namenwedstrijd samengewerkt met het dagblad Metro, en dat leidde tot bijna net zoveel namen als het AD met de ijsberentweeling. Dit heeft geresulteerd in de naam Sunay.

Diergaarde Blijdorp is altijd buitengewoon terughoudend met kortingsacties. Hogere bezoekersaantallen klinken weliswaar aantrekkelijk, maar gebleken is dat hoe minder mensen betalen voor hun entree, hoe minder ze ook in het park uitgeven. Blijdorp doet alleen acties in de dalmaanden en dan nog altijd gecombineerd met een diepere inhoud, waarin de Diergaarde haar educatieve boodschap over kan brengen. In 2015 vonden dergelijke samenwerkingsverbanden plaats met onder andere de Hema, C1000/Jumbo, Ouders van nu, de Nationale Postcodeloterij en Bankgiroloterij en Ikea. In totaal leverde dit ruim 300.000 verkochte kaartjes op. Ook werkt de Diergaarde al jaren samen met de Rotterdampas, ZoetermeerPas en de Ooievaarspas (Den Haag), om op deze manier toch laagdrempelig te blijven voor de minder kapitaalkrachtigen. Ruim 35.000 mensen maakten hier gebruik van.

Steeds vaker verkoopt de Diergaarde entreebewijzen via resellers. Voordeel hiervan is dat mensen gelijk door kunnen naar de kaartcontrole en er dus minder druk op de Blijdorp-kassa's ligt. Doordat mensen het 'koopmoment' al eerder gehad hebben, doet dit de bestedingen in de Diergaarde stijgen. In de verslagperiode heeft Diergaarde Blijdorp entreebewijzen verkocht via Intertoys, de ANWB, HEMA en AH.

Er is hard gewerkt aan een nieuwe plattegrond, intranet en een nieuwe app. De lancering van dat laatste staat gepland voor voorjaar 2016.

In het afgelopen jaar is de website van de Diergaarde 2,4 miljoen keer bezocht door 1,3 miljoen unieke bezoekers. Er was in 2015 meer herhaalbezoek dan in 2014 (48% in 2015 tov 37%). Dat is onder andere te verklaren door de webcams die door fans in periodes bijna dagelijks bekeken werden. Er is een duidelijke piek te zien op 20 augustus toen olifantje Sunay geboren werd en dit live te volgen was via de webcams. Qua bezoekcijfers was dit jaar vergelijkbaar met 2013 (met hoogtepunten als Olli, Amazonica en de geboorte van olifantje Nhi Linh).

Sitebezoek via mobile devices (tablet, smartphones enz.) steeg in 2015 met 6% ten opzichte van een jaar eerder en is nu 60% van het totaalbezoek.

Het bezoek aan e-ticketpagina's is 5% gestegen in vergelijking met 2014. Ruim 33% van de reguliere dagtickets waren e-tickets (= exclusief actietickets). Het aantal verkochte e-tickets steeg met liefst 76% in 2015.

Sinds de overstap naar een ander mailprogramma en het opschonen van de adressen en de aanwas (van onder andere nieuwe mailadressen via e-tickets) heeft de digitale nieuwsbrief van de Diergaarde nu 103.655 leden: een stijging van 17%(!) waarvan 37.317 abonneementhouders (in 2014 waren er 88.600 leden). De openingsratio van de verzonden nieuwsbrief is gemiddeld 35% en dat wordt erg hoog ervaren.

De webcams waren populair in 2015. Eerst met de ijsberencams in de kraamkamer en daarna met de olifantengeboorte (en avonturen van het jonge bulletje daarna). Ruim 772.000 keer werden de cams bekeken, waarvan 297.000 keer in augustus. Zoveel kijkers hebben de cams nog nooit gehad. Ook nu hadden we weer kijkers vanuit de hele wereld.

Via het speciale Adwords-programma Grants kregen we afgelopen jaar 70.000 dollar aan advertentiebudget. Deze werd ingezet voor Blijddorp-algemeen, de campagnes, geboortes en kinderactiviteiten. Dit leverde 1,8 miljoen impressies op en 250.000 kliks.

Het gebruik van social media is inmiddels geïntegreerd in het leven van de Nederlander. Door het creëren en delen van boeiende content via social media, blijft Blijddorp 'top of mind' en worden bezoekers verleid tot (herhaal)bezoek aan Blijddorp. Het evenwicht en de hoeveelheid van het soort nieuws (dier(entuïn)/ evenement/verkoop) is belangrijk om de fans vast te houden, waarbij dierennews het meest populair is. Fans worden daarnaast gestimuleerd om hun ervaringen en foto's/ video's te delen op de social media van de Diergaarde. Zo is er een constante toevoer van content, zowel van Blijddorp als van de bezoeker. Daardoor is ook goed te monitoren hoe men over bepaalde onderwerpen denkt. Deze Blijddorp-ambassadeurs helpen elkaar ook met bijvoorbeeld tips, discussiëren en corrigeren ook negatieve reacties. Daarnaast wordt ook pers bereikt met social media, die onze nieuwtjes weer verspreiden via hun media.

Nieuw in 2015 waren Facebook ads, Instagram, Fotowedstrijd op de site en de 'FantVlogs'.

- De 6 FantVlogs, door een van de olifantenverzorgers, werden totaal zo'n 244.000 keer bekeken op Facebook en YouTube, waarvan 207.500 keer op Facebook.
- FacebookAds waren ingezet voor werving van abonneementhouders en om de aandacht op de fantvlogs te vestigen.
- De fotowedstrijden Leeuwen-selfie en Natuur dichtbij leverden vele mooie inzendingen (Leeuwselfie: 353, Natuur dichtbij: 455) en veel tamtam op social media.
- Instagram telt 3.400 volgers, bijna twee keer zoveel als de nummer 2 van de Nederlandse dierentuinen.

Facebook telde in 2015 73.253 fans: een groei van zo'n 40%. Ook hier is de Diergaarde met grote afstand de meest gevolgde Nederlandse dierentuin. Het populairste bericht, de geboorte van olifantje Sunay, bereikte 278.000 mensen, kort daarna gevolgd door een bericht van Breshna Senchi die de redding van een jong eendje uit het bassin door een dwergnijlpaard deelde, met ruim 229.000 bereikte personen.

Twitter telde in 2015 totaal 24.174 volgers; een groei van 16%. Ook hier heeft de Diergaarde twee keer zoveel volgers als de nummer 2 dierentuin. In 2015 hadden we 2.340.000 weergaves van onze berichten. Het meest populair was de zoektocht en het terugvinden en vangen van de ontsnapte kleine panda in november.

Op YouTube werden de filmpjes vorig jaar in totaal ruim 503.000 keer (2014: 300.000) bekeken. De FantVlogs waren hierin een succes; inmiddels 36.342 keer bekeken. Het meest populair was een filmpje van de jonge ijsberen die hun verblijf verkenden met bijna 25.000 views. Het meest populaire filmpje over de Diergaarde op Youtube is nog steeds ijsbeer Vicks die met een steen een ruit van het bassin kapot maakt: 428.000 views.

Afgezien van alle digitale media kwam de Diergaarde gelukkig ook nog vaak in de aandacht in de meeste conventionele media, zoals televisie en kranten. De eerder in dit jaarverslag genoemde nieuwsitems kwamen ook daar regelmatig onder de aandacht.

Een ander onverwacht succes was de campagne van 'Beter horen'. Zij maakten hiervoor gebruik van een vrijwilliger van Diergaarde Blijdorp, Teun Botterweg, die dankzij een gehoorapparaat in staat is talloze gasten van de Diergaarde een onvergetelijke dag te bezorgen. Zijn verhaal leidde tot een landelijke reclamecampagne voor Beter horen, zowel op TV als in dagbladen, waarbij de Diergaarde prominent in beeld kwam.

WIN
VIP arrangement
in Blijdorp +
jaarbonnement

**VERZINT U DE LEUKSTE NAMEN
VOOR DE IJSBERENTWEELING?**

Inmiddels is bekend welk geslacht de ijsberentweeling in Diergaarde Blijdorp hebben. Het zijn een jongen en een meisje. Tijd dus om deze beertjes een naam te geven. AD en Diergaarde Blijdorp laten deze keuze aan u over. Een deskundige jury zal uit alle inzendingen de leukste twee namen kiezen.

Ga nu naar AD.nl/ijsberen en doe mee!

IJSBEREN IN BLIJDORP 'Het mannetje is een echte rouwdoener, die haalt de gekste capriolen uit. Het vrouwtje is wat behoedender'

**We weten het eindelijk:
& jongetje
& meisje**

Geef ijsberen een naam en win!

Hechte band tussen Blijdorp en ijsberen

Ze leren te eten wat de pot schaft. Vis, vlees, vruchten, aardvlie, peen

HORECA EN RETAIL

De eind 2014 verbouwde winkel deed goede zaken in 2015. De omzet lag aanzienlijk (19%) boven verwachting en ook licht (2%) boven 2014 toen nog veel Olli's verkocht werden. Dat is een prima resultaat, want 'voor Olli' lag de omzet rond de € 0,8 miljoen, terwijl deze nu boven € 1,1 miljoen blijft. Er is hard gewerkt aan de ontwikkeling van een 'Blijddorp-lijn' en dat heeft in 2015 zeker vruchten afgeworpen.

Nadat vorig jaar een huisstijlhandboek ontwikkeld was, ontstond in 2015 een merchandise stijlhandboek, ook voor leveranciers. Hierin wordt het gebruik van kleuren, logo's, thema's en dergelijke tot in detail beschreven. Het is dus een verdieping van het eerder verschenen handboek; leveranciers zijn daar nu mee aan de slag.

In de winkel kreeg een aantal opvallende producten een plaats. In de eerste plaats lanceerde Blond Amsterdam een Blijddorp-lijn met een kom, een mok, een gebaksbordje en een ontbijtbord. Het loopt storm voor deze verzamelobjecten. In het najaar werd een 'Bokito-lijn' voor baby's en kleine kinderen gelanceerd en ook die loopt erg goed.

Er verscheen een boek over de Diergaarde in de oorlog: 'Een aap op de WC'. Ook werd er een boek over okapi's in Blijddorp uitgegeven 'Stem op de okapi', dat ook in de winkel te koop is. De verkopen vallen in het niet bij de Olli's, maar worden toch aardig verkocht en het sluit prima aan bij onze positionering.

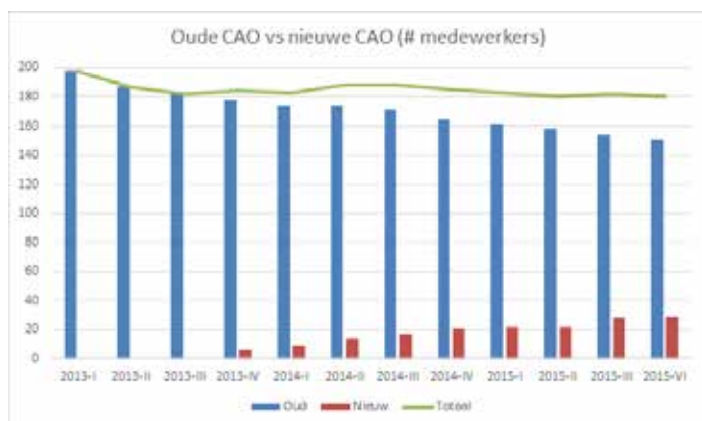
In de horeca lag veel aandacht bij het nieuwe restaurant 'Poort van Azië' dat eind juni geopend werd. Menu's werden bedacht en berekend en allergenenwijzers gemaakt. Hoewel de 'Poort van Azië' een half jaar later dan gepland geopend werd, lag de omzet van de daghoreca (3%) bóven de begroting en liefst 9% hoger dan in 2014 en werd een recordomzet uit de geschiedenis van de Diergaarde behaald.

Ook de omzet uit de zakelijke markt zit weer flink in de lift en steeg in 2015 fors tot bijna € 2 miljoen. De bezettingsgraad van de zakelijke locaties steeg dan ook flink, onder andere door de speciale locatie die in de zomer van 2015 bij Toko Tjitjak draaide.

MEDEWERKERS

In 2015 konden in totaal zeven medewerkers worden aangenomen onder de Leisure CAO. Twee medewerkers gingen na jarenlange dienstverbanden met welverdiend (pre-) pensioen: Joeke Nijboer, het grootste deel van zijn loopbaan voedingsspecialist en de laatste jaren werkzaam als KAM-coördinator, ging met prepensioen. Angela Glatston, jarenlang curator en bioloog op gebied van zoogdieren en laatstelijk werkzaam als medewerker natuurbehoud en onderzoek passeerde de pensioengerechtigde leeftijd. Inmiddels zijn er sinds 1 juli 2013 in totaal 29 medewerkers in de Diergaarde onder de Leisure CAO werkzaam. Dat is ongeveer 16% van het totale personeelsbestand, oftewel één op de zes medewerkers. De helft van deze 'nieuwe' medewerkers heeft inmiddels een dienstverband voor onbepaalde tijd.

Naast een paar medewerkers van wie de Diergaarde afscheid nam, wegens pensionering of beëindiging dienstverband, werd ook een aantal medewerkers aangenomen. De formatie daalde slechts fractioneel (met 0,8 fte) naar 146,55 fte. De beoogde formatie is 152,9 fte. Daarbij moet de kanttekening gemaakt worden dat er ook nog een aantal medewerkers niet in dienst is, maar via andere constructies tijdelijk ingehuurd wordt. Wervingen voor diverse posities lopen inmiddels.

Het personeelsblad Zus&Zoo verscheen acht keer; dit medium met als doel medewerkers formeel op de hoogte te houden van de ontwikkelingen binnen de Diergaarde, stopte eind september. Per 1 oktober werd namelijk het nieuwe intranet gelanceerd. Dit is het medium voor interne communicatie; de medewerker vindt hier nieuwtjes over de gehele Diergaarde, maar het dient ook als naslagwerk en onder andere het personeelshandboek is erop te vinden. Ook heeft het een sociale functie. Inmiddels zijn de medewerkers langzaam aan dit communicatiemedium gewend.

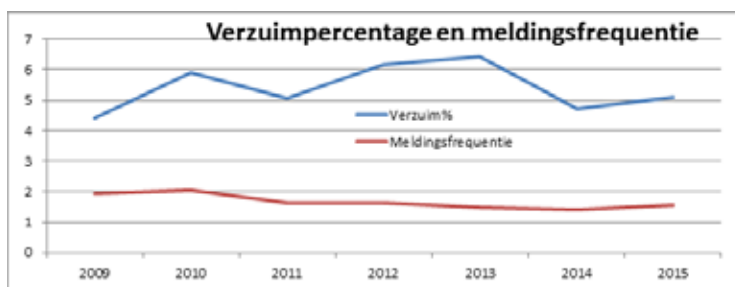
De griep epidemie die Nederland bijna het hele eerste half jaar in haar greep hield, liet ook de Diergaarde niet onberoerd. Gelukkig bleef de schade beperkt. De meldingsfrequentie steeg van 1,41 in 2014 tot 1,57 dit jaar. Het verzuimpercentage steeg ook, van 4,72% naar 5,10%. Langdurige of frequente verzuimers worden nauwgezet gemonitord en zo mogelijk begeleid. Ook is een levensfasebewust personeelsbeleid in de maak.

De O.R. vergaderde nagenoeg wekelijks onderling, en vijf keer formeel met de directeur, waarvan twee keer in aanwezigheid van een vertegenwoordiging van de Raad van Toezicht.

Tussendoor vond nog diverse keren informeel overleg plaats tussen enkele leden van de O.R. met de directeur. Er werd met name gesproken over urenregistratie en roostering maar ook over praktische zaken als het personeelshandboek en de planningsmodule Perman alsmede de invulling van ontstane vacatures.

SAMENSTELLING O.R. (2014-2017)

Dhr. Maarten Vis	Cluster Dier & Plant	Voorzitter
Mw. Ann Lampo	Facilitair cluster	Secretaris
Mw. Bianca Fleur	Planning & Control	Lid dagelijks bestuur
Dhr. John van Os	Cluster Dier & Plant	Lid
Dhr. Bert Verkerk	Cluster Service	Lid
Dhr. Ben Bothof	Cluster Dier & Plant	Lid
Dhr. Ferry Flach	Facilitair cluster	Lid

FINANCIËN

Diergaarde Blijdorp kijkt terug op een goed 2015, ook in financieel opzicht. Hoewel de subsidie van de Gemeente Rotterdam daalde van ruim € 1.5 miljoen in 2014 naar € 0.8 miljoen in 2015, lagen de baten 2% hoger dan in 2014 en bereikte een recordhoogte van € 28,693 miljoen. Dit was 8% hoger dan begroot. Ook de lasten waren wat hoger dan in 2014 en dan begroot, maar dat is grotendeels het gevolg van de hogere bezoekersaantallen (waardoor meer inhuur van personeel, meer inkoop horeca en retail, meer energieverbruik) en het gegeven dat er naarmate het jaar zich gunstig ontwikkelde, meer is uitgegeven aan zaken als achterstallig onderhoud.

Het aantal bezoekers was in de zomermaanden en het najaar hoog. Dat was mede door de gunstige weersomstandigheden in die tijd van het jaar. Uiteindelijk sluit de Diergaarde het jaar af met een positief resultaat van € 1.845.363 tegenover € 258.000 in 2014.

Qua liquide middelen is de positie wat verslechterd, maar nog ruimschoots positief. De verslechtering is grotendeels te verklaren doordat al in 2014 giften waren ontvangen voor investeringen die in 2015 gedaan zijn, met name ten aanzien van het nieuwe leeuwenverblijf en het restaurant.

Er is in 2015 veel afgelost op leningen; de leningenportefeuille daalde daardoor in het verslagjaar van € 11,452 miljoen naar € 9,506 miljoen. Hierdoor daalt de te betalen rente ook verder.

Gezien de financiële situatie van de Diergaarde, zoals hierboven en in het financiële deel van het jaarverslag beschreven, komt de voortzetting van de activiteiten van de Diergaarde niet in het gedrang.

SPONSORING EN GIFTEN

DIERADOPTANTEN.

Het aantal dieradoptanten is in 2015 gedaald. Door het vertrek van een aantal dieren en diersoorten haakten ook die adoptieouders af. Daarnaast heeft een aantal dieradoptanten de Diergaarde gesteund in moeilijke tijden; zij gaven aan dat Blijdorp hun steun minder nodig heeft nu het financieel weer goed gaat met de Diergaarde. In het eerste halfjaar stopten negen adoptanten met de sponsoring. Peak's Free From is een nieuwe dieradoptant; zij adopteren de wasberen. Daarmee staat het aantal adoptanten op 20.

GOUDVINKEN:

Jungle Express	RET Services bv
Neushoorn Zwatra	Zwatra Transport
Olifant TrongNhi	Matrans Holding B.V.
Olifant Nhi Lihn	Familie Rietveld
Zeeleeuw Billy	Havenbedrijf - Port of Rotterdam
Zeepaardjes	Evides

ZILVERMEEUWEN:

Penseelzwijnen	Forest Metal Group BV
Wasberen	Peak's Free From
Zebra's	Prins Beheer BV

KOPERWIEKEN:

Bengaalse oehoes	Atelier Helder
	Informatie Architecten BV
Bosrendieren	Volvo Mobility Center
Europese oehoes	King Software BV
Kaapse grondeekhoorns	Dick Klok Cultuurtechniek
Kamelen	Hermans Techniek Nederland / Energy BV
Moeraswallabies	Riede, Mol & Donkers
Mhorrgezelle bok	Bonn & Mees Drijvende Bokken BV
Octopussen	Drieduite Belasting-Advies BV
Otters	POST & Co (P&I) BV
Poolvosjes	Container+
Klipklas	WPS Scholenbeheer

ZAKENKRINGLEDEN.

Het aantal leden van de Zakenkring daalde van 57 naar 53. In september is een grootschalige bijeenkomst georganiseerd voor de dieradoptanten, zakenkringleleden en de andere sponsoren, zoals Rabobank, Unilever, Eneco, diverse stichtingen en fondsen, leveranciers van rozenblad en andere partijen die de Diergaarde ondersteunen in materiele of financiële zin.

Aannemingsbedrijf W.J. Molenaar
 Advocatenkantoor Kuijer
 AJMB B.V.
 Arie Blok Diervoeding B.V.
 Borax Rotterdam N.V.
 CAE Nederland B.V.
 Corelio Printing N.V.
 DakaSport
 Danser Container Line B.V.
 De Boer Bosch Sönmez Advocaten
 Deerns Nederland B.V.
 Deli XL
 Doornbos Equipment b.v.
 Dovianus B.V.
 E. & M.J. van Veen, Timmer- & Onderhoudsbedrijf
 Ecotax Beveiligingstechniek B.V.
 Elektro-Four B.V.
 Eneco Energie
 Gerechtdeurwaarderskantoor R.L.J. van Es bv
 H. Smit Logistics
 H.E.N. Kralingen
 HAM Schilders
 Hout- en Bouw Producten van Drimmelen
 InfraTEL
 Klok Containers
 Koninklijke Aannemingsmaatschappij Van Waning B.V.
 Logic Vision B.V.
 Lucro Accountancy
 M.I.B. Melissant Integrale Brandbeveiliging bv
 Machinefabriek J.Poot B.V.
 Metaaltechniek Morée / M.T.M. Metaal Techniek
 Modelstaal B.V.
 Molhoek Aannemingsbedrijf B.V.
 Moree Gelderblom Advocaten
 MTS Euro Products
 NautaDutilh advocaten
 Oranje Management
 P4People HRM Services
 Peak's Free From
 Psychologisch Adviesbureau dhr. J.G.H. Bokslag
 Punki Beheer B.V.
 Randstad Nederland
 ROVASTA Roestvrijstaal Bleiswijk
 Staalhandel van Zijl
 Stadsbeheer Rotterdam
 Stichting Organisatie van Effectenhandelaren te Rotterdam (STOER)
 Tebodin Netherlands
 Unilever Out of Home
 Van den Dool International
 Van Dijk Maasland B.V.
 Van Omme & de Groot Projectontwikkelaars & Bouwers
 Voorberg Bouwkunde B.V.
 WPS Scholenbeheer BV

SPONSOREN

De Vereniging Vrienden van Blijdorp, Louisa van der Velden stichting en Stichting Pieter Bastiaan maakten het Congo-biotoop mogelijk. Het aangrenzende stokstaartjesverblijf werd gefinancierd door de RibRalley Rotterdam en door crowdfunding onder onze bezoekers.

Stichting Fonds Schiedam Vlaardingen e.o. en Bonn & Mees Drijvende Bokken hebben ervoor gezorgd dat de Diergaarde het Mhorrgezellenperk en de aangrenzende monumentale stal kon opknappen.

De restauratie van de oude giraffenstal tot een toonaangevend biotoop voor leeuwen werd mede betaald door de Gemeente Rotterdam, Adessium Foundation tekende voor de educatie en het Ted Schutten Fonds droeg substantieel bij aan de restauratie van de belendende horecagelegenheid "Poort van Azië".

De restauratie van de lelievijver werd mogelijk gemaakt door het Thurkow Fonds, de G.Ph. Verhagen Stichting en de Stichting Verzameling Van Wijngaarden-Boot.

Eind 2015 werd de gerestaureerde fontein 'Liesje' teruggeplaatst; dit is mede mogelijk gemaakt door het Job Dura Fonds, het Pieterella Pols Fonds en 15 jonge Rotterdamse ondernemers.

De restauratie van de koedoestal, die in 2015 begon en in 2016 opgeleverd wordt, werd financieel mogelijk gemaakt door de Vereniging Vrienden van Blijdorp, Annelies van der Vorm, S.T.O.E.R en Stichting Diorapthe.

De Gemeente Rotterdam, tenslotte, zegde € 1.500.000 toe voor de restauratie van het roefdierengebouw en de verbouwing tot verblijf voor gelada's. Dit zal in 2016 zijn beslag krijgen.

VOORUITBLIK

Nu het jaar 2015 de geschiedenisboeken in gaat als het jaar waarin de Diergaarde definitief herstelde en terug is op het niveau van kort na de opening van het Oceanium, ligt de lat in 2016 hoog en behelst het behouden van de resultaten van 2015. De focus in 2016 ligt vooral op het verbeteren van de basis; het verder wegwerken van achterstallig onderhoud en het werken aan een lange termijnstrategie op alle gebieden. Daarnaast zal er veel aandacht zijn voor het verbeteren van de ruggengraat van de organisatie, bijvoorbeeld brandveiligheid, maar ook een nieuw reserveringssysteem. Deze zaken leveren pas op termijn rendement op, maar nu is de tijd om dat te doen.

In 2016 zal het geladaverblijf geopend worden en een begin gemaakt worden met het opknappen van het Oceanium om er weer een toonaangevende attractie van te maken. Dat laatste zal slechts de eerste fase zijn van een project dat vele jaren duurt. Ook zal in het najaar 2016 een begin gemaakt worden met de herinrichting van de grote vijver tot een Madagaskar-biotoop en de overnetting van het flamingo-verblijf.

Het doel is om het aantal bezoekers en de bezoekerswaardering in 2016 op een hoog niveau te houden en weer de best bezochte Nederlandse dierentuin te worden. Gezien de professionaliteit en de passie van de medewerkers is dat een realistische doelstelling.

A polar bear is swimming underwater in clear blue water. The bear is oriented vertically, with its head at the top and its front paws near its chest. A human hand is visible in the lower right corner, reaching towards the bear's side. The water is filled with small bubbles, and the overall scene is captured in a cinematic, high-quality style.

**BIJZONDERE
ONTMOETINGEN**

www.diergaardeblijdorp.nl